

Саме такий “дар” належить до тієї сфери, у якій постає однією з найважливіших і необхідних, як на погляд Франка, рис вдачі митця. На нашу думку, дослідник не відступає від того переконання, що лише палке гаряче серце здатне щиро співчувати, глибоко перейматися жалями світу — і, отже, виступати творцем, художником. Власне, рідкісний художній талант письменника-самітника — а саме це підкреслено в усіх Франкових працях про нього — вимагає багатобічного вивчення і дає право йому посідати належне місце в історії рідного письменства. Вишенський-письменник — це феномен, на той час іще не цілком у своїй значущості усвідомлений українською естетичною думкою, як декілька разів у своєму дисертаційному дослідженні зауважує Франко.

Франко наголошував: “Іван Вишенський може ще й нашому поколінню служити прикладом твердості і стійкості характеру, прямоти та ясності у вислові своїх поглядів і згідності між переконаннями та цілим своїм життям” (28, 271). Таке підкреслення зрозуміле, адже постать Івана Вишенського багато в чому суголосна Франковій етико-антропологічній концепції. Ґрунтовно вивчаючи життєвий шлях і творчу спадщину Вишенського, Франко не лише зробив вагомий внесок в їх прояснення світлом науки, не лише сумлінно розробив одну з важливих ділянок давнього українського письменства, а й утвердився у власній методиці дослідження літературних персоналій — дослідження науково скрупульозного, точного і, що не менш важливо, по-своєму пристрасного, психологічно зацікавленого, образно наснаженого.

Ігор Павлюк

УКРАЇНОМОВНА ПРЕСА ВОЛИНІ 1917 – 2000 РР. ТА ІВАН ФРАНКО

Іван Франко та Волинь — окрема тема досліджень, які слід провадити у кількох аспектах: прижиттєві публікації письменника та публікації про нього у волинських періодичних (і не тільки) виданнях; згадки про Волинь і Полісся у творах Івана Франка; публікації Франкової спадщини та матеріалів про нього у пресі Волині, зокрема про перебування на Волині, стосунки з родиною Косачів тощо.

Зупинимось на останньому аспекті, враховуючи, що про україномовну пресу на задекларованому нами просторі можна вести мову, починаючи з 1917 року (часу виходу у світ “газети політичної, економічної та літературної” “Громадянин”, 1917—1919, яку видавало на “історичній Волині” — у Житомирі товариство “Єднання” за редакцією М.Луцкевича), до того ж, досліджень на цю тему знайти не пощастило.

Простежуючи за розвитком преси соціальне синхронне буття, напевно відкриваємо щільні зв’язки реальності *текстової* з реальністю *духовною*, а також стикаємося з *ідеологічною* заангажованістю мас-медіа у стані громадянських чи визвольних воєн. Це стосується часописів Волині 1917—1939, 1939—1941, 1941—1944, 1944—2000 років усіх тематичних груп, серед яких (за нашою диференціацією):

I. 1917—1939 рр.

- освітні та науково-мистецькі видання,
- патріотична, антибільшовицька журналістика,
- періодичні видання Української Народної Республіки,
- церковна преса,
- ліва преса,
- ліберальні видання,
- селянські часописи,
- кооперативна преса.

II. 1941—1944 рр.

- преса окружних міст,
- преса “спеціального призначення” (дитячі, жіночі періодичні видання),
- часописи “районного” (повітового) масштабу.

III. 1944—2000 рр.

- обласна партійна та обласна молодіжна преса,
- районні газети (1939—1941, 1944—1991),
- багатотиражні та стінні радянські газети.

IV. 1991 — 2000 рр.

- громадсько-політична — заангажована (партійна) та «незалежна» преса,
- інформаційно-аналітичні та ділові часописи,
- релігійна, природознавча, спортивна, медична періодика,
- сімейна, молодіжна та пізнавально-розважальна журналістика,
- районні, міські та багатотиражні газети¹.

Отже, простежимо й зафіксуємо всю ретроспективу стосунків різних груп преси Волині, які репрезентують відповідні сфери суспільного життя, й І.Франка в контексті загальносвітової історії, практично означеної взаємозалежними датами: 1917—1939, 1939—1941, 1941—1944, 1944—1991, 1991—2000, де 1917—1939 — Волинь у перехідному періоді та у складі Польської Республіки, 1939—1941 — перший радянський період Волинської області, 1941—1944 — Волинь у складі райхскомісаріату, 1944—1991 — другий радянський період Волинської області, 1991—2000 — період становлення демократичної незалежної України.

I. 1. *Освітні видання* Волині 1917—1939 рр. розмежовуються на характерні групи: рукописні часописи — Рівненської української гімназії, одноднівки; офіційні — “Вісті Товариства Українська Школа в Рівному”.

Серед проблем, порушених цією пресою, — рівноправність української мови у школі, однакові умови вступу до вищих навчальних закладів для української та польської, сільської і міської молоді.

Саме на сторінках освітньої преси Волині вперше зустрічаємо ім'я Івана Франка поряд з іншими іменами загальноукраїнського, а то й світового рівня: Тарас Шевченко, Леся Українка, Павло Тичина, Остап Вишня... Ці періодичні видання — поміж якими й рукописні журнальчики: “Перші кроки” (м.Кременець, 1922), “Проліски” (м.Кременець, 1924) — друкували і твори письменників для дітей, і адаптовані біографії їхніх авторів. Нестача коштів чи не найбільше далася взнаки видавцям часописів саме цієї типологічної групи, що теж симптоматично у країні-колонії, діти якої цікавлять народ-імперіал лише як робоча сила. Добре, що за цих умов українські видання для дітей усе-таки існували. Серед учасників творення цієї типологічної групи преси — Антін Крушельницький, Олександр Олесь, Йоахим Волошиновський.

Казку І.Франка “Фарбований Лис” під назвою “Синій Лис” поряд із віршем Богдана Лепкого “На Святий Вечір” та оповіданням Панаса Мирного “Морозенко” умістив один із найкращих, на наш погляд, репрезентантів української преси для дітей у ХХ столітті — журнал “Сонечко”, який у 1936—1939 роках видавали в Рівному Лев Іщук, Андрій Вівчарук, Данило Ковпаненко з товариством “Українська школа”.

2. Часописи Волині, означені як *патріотична та антибільшовицька журналістика*, також друкували твори І.Франка, проводячи відверту полеміку з польською пресою з тих чи інших питань культурного, а то й державницько-ідеологічного життя. Особливо з 1925 року, коли активізація видавничої діяльності була пов'язана зі створенням українських партій, серед яких УНДО (Українське національно-демократичне об'єднання), Волинське українське об'єднання, Українське соціалістичне селянське об'єднання (хоча “надмірна кількість політичних партій і невміння їх творчо співпрацювати для спільних цілей — є доказом, що народ стоїть ще на найнижчому ступні своєї громадської свідомості”²). Так, “Рідне слово” (1917—1919) — “українська народня часопись” у Білій Підляській, редактором якої був М.Соловейчук, конкретно й послідовно порушувала тогочасні українські проблеми: “Чужа влада над нашим краєм довела до того, що народ забув

¹ Павлюк І. Українська легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917—1939, 1941—1944 рр. — Л., 2001. — 286 с.; Павлюк І. Українська преса Волинської області 1939—1941, 1944—2000 рр. — Луцьк, 2004. — 598 с. Тогочасні правописні норми, а також подача прізвищ кореспондентів з іменем чи без збережено. — Ред.

² Нарід і партії // *Українська громада*. — 1928. — Ч. 6.

навіть своє ім'я, бо чужинців це мало турбувало — вони любили на нас “шкуру, а не душу”. Пробудити народ од віковічного сну, підняти його з того багна, в яке втоптали його чужинці — москалі й поляки, показати йому шлях до власного добробуту — оце найголовніші завдання “Рідного слова”, — проголошено в ч. 1 часопису за 1917 р. Не судила йому доля тепер укупі з його братами будувати волю України. Судилося йому бути німим свідком того, що діється в золотoverхому Києві. Глухим гомоном долинають до нього чутки про діла його братів. Ставлячи, отже, такі головні завдання, “Рідне Слово” міститиме насамперед статті про наше минуле та про сучасний стан Підляшшя й Холмщини, щоби наш народ побачив, чим він був колись, хто найбільше завинив у його біди та як із тієї біди вийти. Поруч із тим наша часопись надаватиме вісти про те, що діється на цілому світі, а насамперед про життя на Україні”.

“Рідне слово” надрукувало “Грицеву шкільну науку” І.Франка (1918.— Ч. 22) поряд із матеріалами на кшталт: “Хто ми?” Сахаренка (1917.— Ч. 2); “Михайло Грушевський” Івана Невеселого (1917.— Ч. 15); «Українське шкільництво» на занятих українських землях» (1917.— Ч. 17), “Червоний цар” Є.Чумака (1917.— Ч. 19); “Нова революція в Росії” (1917.— Ч. 22), “Декларація Генерального Секретаріату України” (1917.— Ч. 23), “Самостійність України” Максименка (1917.— Ч. 24); “Ой що в Софійському заграли дзвони, затремтіли” П.Тичини (1918.— Ч. 5); “Війна з большевиками” (1918.— Ч. 5); “Повна самостійність” Максименка (1918.— Ч. 6); “В справі правопису” (1918.— Ч. 24), “Розв’язанне Союзу Визволення України” (1918.— Ч. 29), “Чорний терор на Україні” (1918.— Ч. 33), “Московська напасть” В.Боровика (1918.— Ч. 39); “Перемога демократії на Україні” (1919.— Ч. 1).

У 1926 році в Луцьку почав виходити орган “Українського Національного Об’єднання” — газ. “Українська громада” (1926—1929), спочатку одноденка (за 14 листопада 1926р.), що декларувала себе як правонаступниця луцького “тижневика суспільно-політичного і економічно-громадського життя” “Громада” (1920). Видавцем її був сенатор М.Черкавський, а відповідальним редактором — С.Вишнівський. На перший погляд, це ліберальна до влади газета, але виразно антипольські публікації дають право вважати її все-таки патріотичною, особливо з другого року видання, коли часопис став радикальнішим, у ньому з’являються білі, незаповнені текстом, вирізані цензурою конфіскати (1926.— Ч. 12). Головує політична тема, що передусім засвідчують такі публікації: передовиця “Чого починає ширитися розбрат?” (1926.— Ч. 2), статті “Гамування просвітньої праці” (1926.— Ч. 2), “Чого вчать в польській школі” (1926.— Ч. 1): “...Майже всюди провадяться по-польськи римсько-католицькі молитви разом для дітей православних і католицьких”, “Як нищиться наша школа?” Антіна Ниви, “Мова богослуження” священника Петра Грабінського.

Майже вся посторінкова площа перших номерів за 1926 рік заповнена ювілейними, шевченківськими та франківськими, матеріалами, у першому числі — стаття А.Горленка “На роковини смерті Т.Шевченка”, “Свято нашого відродження”, привертає увагу вірш А.Керашевича, присвячений Кобзареві; у другому (франківському) — “Пролог” із поеми “Мойсей” під назвою “Народе мій!”, бібліографічно-літературні матеріали про нього як духовного послідовника Т.Шевченка, побратима Лесі Українки, що її волиняни вважали “свою” — і за місцем проживання, й, очевидно, за духом.

3. Ім’я та твори Івана Франка знаходимо і в *угодовських, пропольських* часописах Волині 1917—1939 років, як-от: в “Українській ниві”, що її в 1936 році як “громадську політичну газету” видавав у Луцьку А.Коханівський. “Від початку і до кінця сей часопис заступав місцеві українські інтереси, стоючи на ґрунті співпраці з поляками та т. зв. бльоку безпартійних (ББ)”, — читаємо в “Історії української преси” А.Животка (С. 181). На його погляд, “Українська нива” — це продовження однойменного варшавського (1926—1928) і луцького (1929) видань, що виходили під такою ж назвою.

Залежність від “польської держави” детермінують навіть польськомовні написи на першій сторінці часопису на кшталт “Oplata pocztowa niszczona ruzszaitem”. Водночас “українське громадянство не може дивитися байдужими очима на те, що діється на Великій Україні, яка силою подій входить у склад ССРСР. Не може тому, що національна ідея тільки тоді досягне свого завершення, коли над Дніпром постане незалежна українська держава” (Боротьба двох сил. — Ч. 2).

У цьому контексті після “Огляду подій за минулий тиждень”, публікацій “Під прапором солідарності. Рефлексії з нагоди свята С.Петлюри”, “На світовому екрані. Мусоліні”, “Об’єднання польської політичної думки на Волині”, “Преса про Симона Петлюру (огляд галицької й волинської преси)”, “Листування Головного Отамана С.Петлюри й Маршала Ю.Пілсудського”, “Хроніка українського життя на Волині й у Галичині” друкується матеріал, присвячений Франкові — “Великому співцеві (З нагоди 20-ліття смерті Івана Франка)”, в якому подано автобіографічні відомості і мовиться про його місце “вічного революціонера” в “національному і світовому духовному поступу”.

“1926 року українські кола схвилювала звістка про вбивство С.Петлюри. В.Чехівський, який здійснював в УАПЦ політичну лінію українського визвольного руху, запропонував одправити в Київському Софійському соборі панахиду по С.Петлюрі. С.Ефремов та його група з конспіративних міркувань не пристали на таку відкриту антимосковську та антисовітську демонстрацію. Проте панахиду відправили 30 травня 1926 року при великому здвизі народу. Для цього використано, як прикриття, десятиліття з дня смерти письменника Івана Франка”. В.Чехівський запропонував свій проект: 30 травня відправити в Софійському соборі панахиду офіційно з приводу роковин смерті І.Франка й нібито по І.Франкові, а неофіційно, після попереднього широкого особистого повідомлення громадянства й цілком таємної агітації коло собору й у самому соборі, — по С.Петлюрі. Після довгих суперечок, в яких усі присутні рішуче виступили все ж таки проти такої прихованої панахиди, як справи небезпечної й дуже сумнівної щодо наслідків, але, знаючи, що В.Чехівського все ж не переконаєш і нічого йому не доведеш, що, коли він упреться на чому-небудь, то його ніяк не зіб’єш з його позиції, присутні перестали заперечувати й начебто погодились. І справді, 30 травня в Софійському соборі урочисто відправили панахиду по І.Франкові й Симонові Петлюрі”, — читаємо в матеріалі Петра Певного “На теми дня. Союз (Спілка) Визволення України у ч. 11 іншої “Української ниви”, яка виходила у світ у Варшаві та Луцьку в 1926—1936 рр.

4. Вірші Івана Франка друкував і “незалежний хліборобський, кооперативно-господарський та народно-літературний ілюстрований журнал-місячник” “Рідний колос” (1933—1939), який видавали й редагували в Луцьку С. Дибенко, О.Левчанівська, В.Моргаєвський, Гр.Концевич, а також селянський тижневик “Нова доба” (1936), котрий з 29 березня 1936 року видавали там само два знаних на той час журналісти — Пилип Кравчук та Володимир Островський. “Великою самопожертвою й накладом значної суми грошей ми створили наш одинокий, рідний, волинський часопис “Нова Доба”, який обороняє наші інтереси й інформує населення про життя”, — читаємо на одній із листівок, виданій редакцією “Нової доби”.

Число 9 цього часопису ювілейне й цілком присвячене двадцятим роковинам смерті І.Франка.

Ще в газеті “Нова доба” (1936. — Ч.8) з типологічної групи, іменованої нами як “селянські часописи”, читаємо про Франка в публікації Володимира Дорошенка “Літературна діяльність Симона Петлюри”: “Перервана виїздом із Києва літературна робота відновлюється аж р. 1912-го в Москві з повстанням журналу “Украинская Жизнь”. Тут до р. 1916 містить Петлюра цілу низку своїх статей, оглядів та рецензій. І знову теми найрізноманітніші: характеристики творчості (Шевченка, Франка, Коцюбинського, Карпенка Карого), некрольоги, статті в обороні українства перед русифікаторами і таке інше”.

У цьому ж періодичному виданні (Нова доба. — 1936. — Ч.8. — С. 2.) “Одна промова Кагановича про модерніста — Вороного”, де згадується Франко: “Народився Микола Вороний на Катеринославщині, року 1871. Походив з селянсько-гайдамацької родини, здобув середню освіту в Харкові та Ростові, філософію студіював у Відні. Там у Львові під впливом Франка знайомиться М.Вороний з творчістю французьких модерністів, думками Шеллінга й захоплюється Ніцшевським “Так говорив Заратустра”.

5. В ілюстрованому політично-господарському часописі “Новий час” (1923, 1924), що друкувався у Львові—Луцьку за редакцією Івана Тиктора (який дуже радів із “чуда техніки”: портрет жінки, переданий “в п’яти мінутах на 600 км при допомозі радіотелефону”), поряд із теоретичними матеріалами найбільш репрезентабельні статті Михайла Возняка “Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії” та

Просвітянина “Луцька Повітова “Просвіта”. Серед матеріалів художніх — оповідання Франкового сина Петра Франка “Дивар”.

II. Симптоматичне ангажування імені та творчості І.Франка в україномовну колаборантську пресу періоду Другої світової та Великої вітчизняної воєни на території історичної Волині.

Як відомо, у перші місяці німецької окупації влітку 1941 року на Волині й Поліссі відновилося суспільно-культурне українське життя, яке пізніше було знову придушене — цього разу не поляками, не більшовиками, а німцями. У межах райхскомісаріату України з центром у Рівному (на досліджуваному нами просторі) вирізняємо сім легальних україномовних видань: “Українське слово” (Житомир, 1941), “Перемога” (Житомир, 1941), “Голос Волині” (Житомир, 1941—1943), “Волинь” (Рівне, 1941—1944), “Українська кореспонденція” (Рівне, 1942), “Український голос” (Луцьк, 1941—1944), “Клич” (Луцьк, 1943).

До найсимптоматичніших публікацій чотиристорінкової колаборантської газети періоду окупації “Українське слово”, яка вже з 3 серпня 1941 р. виходила в Житомирі, на наш погляд, належать: “Європейський хрестоносний похід” (Ч.1), “Син Сталіна розповідає (багатий на вяснення допит. Вислови про безплановість большевицького керівництва)” (Ч.2), Гейманн “Ми всі раді вашому приходу!” (Ч.2), “Українці допомагають німецькій військовій владі” (Ч.5), Юр. Грин “Вечір української творчості (слухачі — німецькі жовніри)” (Ч.8), Остап Вишня “Як поліпшити своє господарство” (Ч.11), М.Хвильовий “Одужання” (уривки з роману “Вальдшнепи”) (Ч.12), Андрій Луговий “Корифей українського національного театру (до першої річниці з дня смерті П.К.Саксаганського)” (Ч.14), П.Борисовський “Андрій Буц” (Ч.16), К.Дніпров “Моральна інквізиція” (Ч.16), “Вдячність визволителям Києва (знімок: Українське селянство скрізь щиро вітає німецьких вояків)” (Ч.18).

Серед них і стаття Андрія Лугового “Великий письменник українського народу (до 85-річчя з дня народження Івана Франка)” (Ч.9). Фіксуємо ім’я І.Франка і в єдиному щомісячному “товстому” “часописі для дітей” (“Kinderzeitung”) воєнного періоду на землях Волині “Орленя” (1941—1942), який С.Скрипник, Петро Зінченко та Іван Тиктор видавали в Рівному. На його обкладинках, головним атрибутом яких був малюнок тризуба, — репродукції картин місцевих художників, портрети Т.Шевченка, Лесі Українки, І.Франка, релігійні сюжети.

1 липня 1941 року німці захопили місто Костопіль Рівненської області, а 19 жовтня тут почала виходити щотижнева газета “Костопільські вісті” (1941—1943), редакторами й видавцями якої в різний час були Г.Рибак, Р.Данилевич, Є.Махневич, В.Стефанович, І.Мельничук, В.Ющук. Окрема офіційна інформація, включаючи вихідні дані, друкувалася паралельно українською та німецькою мовами. Серед політично нейтральних публікацій цього часопису — казки на кшталт: “Дід Онопрій” М.Барвінко (1941. — Ч.21), вірші А.Бонацького, Калістрата Данилевича, розвідки “Пасічництво в Україні” (1942. — Ч.48), великий біографічний матеріал “Прометей праці і боротьби — І. Франко (18.8.1856 — 28.5.1916)” (1943. — Ч.41).

III. Творчість Івана Франка використовувала й повоєнна радянська ідеологічна машина, коліщатками і гвинтиками якої були обласна партійна, обласна молодіжна, районні, багатотиражні та стінні газети, подібні між собою, мов клітини найпростіших.

1. Тож уже 1945 року в “головній” партійній газеті Волинської області “Радянська Волинь” (1940—1991) — типовому органі преси новорежимного радянського штибу (“Орган Волинського обласного і Луцького міського комітетів Компартії України та обласної Ради депутатів трудящих”) на західноукраїнських землях, головними (партійними) завданнями якого було штудіювати, організовувати, пропагувати — з’являється тематична «Літературна сторінка», де друкувалася біографія І.Я.Франка — “Каменяра і Вічного революціонера”.

У 1946—1947 рр. стабілізувалася формально-змістова єдність «Радянської Волині». Щороку (як правило, до ювілейних дат) тут з’являлися статті, присвячені Шевченкові, Лесі Українці, Франкові. А перші сторінки «Радянської Волині» рясніли портретами Сталіна — «великого вождя і друга українського народу».

2. Подібну мікромодель стосунків Франка й волинської радянської преси

репрезентують районні газети Волинської області цього періоду. Так, типова володимир-волинська «районка» радянського штибу «Червоний прапор» (вийшла у світ ще 4 жовтня 1939 р., а з 1962 р. називалася «Слово правди») поміж публікацій різних аналітичних рівнів, матеріалами під стандартними практично для всіх газет цієї категорії рубриками, під уніфікованими на 50 відсотків підписами: Радіоінформбюро, РТАУ, ТАРС, «Правда», “зав. орг. інструкторським відділом МК КП(б)У”, “старший агроном, старший інспектор, голова сільради, Народний Комісар Оборони СРСР Генералісімус Радянського Союзу Й. Сталін” — газета друкувала ювілейні матеріали про Т.Шевченка, І.Франка, вірші Павла Тичини.

Публікації, присвячені відомим громадським, суспільним, культурним діячам, серед яких Леся Українка, І.Франко, М.Калінін, Г.Жуков, часто друкували й інші районні газети Волинської області радянського періоду, серед яких Любомльський «Новий путь» (з 1 по 10 число 1939 р., перейменована на «Новий шлях» з 1 числа 1940 р.). Перший номер вийшов друком 22 жовтня 1939 р., тобто через місяць після вступу частин Червоної Армії у Любомль (23 вересня) і за два тижні до початку дії Любомльського повітового комітету КП(б)У й виконкому повітової Ради, які із січня 1940 р., коли Любомль став райцентром, були відповідно реорганізовані у РК КП(б)У та райвиконком. 25 червня 1941 р. радянські війська залишили Любомль. 20 липня 1944 року війська 1 Білоруського фронту визволили Любомль, після чого відновили роботу Любомльський РК КП(б)У, райвиконком і міськрада.

Орган Горохівського повітового комітету КП(б)У та виконкому (1939—1940) «Червоний прапор» теж «побачив світ» у жовтні 1939 р. З кінця 60-х у газеті суттєво зросла кількість художньо-публіцистичних жанрів: друкувалися оповідання, нариси, фейлетони, вірші (як відомих українських і російських поетів, так і читачів), «Ліричні байки», під рубрикою «Наш календар» уміщувались біографічні популярні розвідки про Ф. Дзержинського, М.Лисенка, В. Чапаєва, І.Франка, фотографії з підписами на зразок: «Широким фронтом ведуть догляд за посівами цукрових буряків механізатори артілі імені Ілліча».

Отож, усі ювілеї Івана Яковича Франка, особливо круглі дати (1856, 1916), висвітлювалися практично всіма районними газетами області, серед яких «Орган Луцького районного комітету КП(б)У та Райради депутатів трудящих» «Вільний шлях» (пізніше «Слава праці»³), до 30-річчя та 40-річчя газети вміщував ювілейні безпідписні матеріали⁴. «Наша газета була школою для багатьох волинських письменників, гуртувала навколо себе здібну молодь, допомагаючи їй у становленні, в творчих пошуках, підтримувала все нове, талановите. В цьому в першу чергу слід завдячувати О.Богачуку, А.Якоб'юку, С.Бородуліну, які любовно пестили літературні пагінці з нашого району», — пише у статті «Школа волинських літераторів» («Слава праці», 27 квітня 1993 р.) П. Олексюк.

Варто згадати про публікації в газетах задекларованого нами часопростору, пов'язані з І.Франком не безпосередньо, а у зв'язку з матеріалами про колгоспи, названі його ім'ям.

IV. На початку 1990-х, коли 21 червня 1990 р. «Закон про пресу та інші засоби масової інформації», схвалений Верховною Радою СРСР, проголосив скасування цензури, а 16 липня 1990 р. було прийнято Декларацію про державний суверенітет України, багато знакових, ідеологічно заангажованих, канонізованих радянською владою імен письменників були піддані ідейній анафемі, інші, забуто-заборонені, навпаки — «воскресли».

І.Франко, як і Т.Шевченко чи Леся Українка, практично не підлягали часовим спекуляціям, хоча цілеспрямовано піддавалися партійним: нововиниклі партії та їхні органи — газети «нового типу» експлуатували їхні імена, тягнучи “широкі ковдри” їхніх світоглядів кожна на себе: соціалісти — вважаючи Франка соціалістом, націонал-

³ Гуртовий Г. З ювілеєм! [Луцькій «районці» 40 років] // *Слава праці*. — 1984. — 6 лист; Гуменюк Н. З нагоди ювілею газети // *Радянська Волинь*. — 1984. — 27 лист.

⁴ Див.: *На бистрині життя* [До 40-річчя газети] // *Слава праці*. — 1984. — 6 лист.; *Творче обличчя газети. 3 досвіду організації редакційного процесу луцької райгазети «Слава праці»* // *Плакат*. — 1974.

патріоти — націоналістом, старі марксисты — марксистом, економісти — економістом. “Незалежні газети” Волинської області 1990 — 2000 рр., відстоюючи нові реалії, нові орієнтації чи дезорієнтації в економічному, духовному, далекому ще від стерильності інформаційному просторі, заходили в давно апробовані супердержавами лабіринтові, тупикові соціальні коридори — націоналізм, націонал-соціалізм, реваншизм, провінціалізм — і невдовзі припиняли своє існування, залишаючи «святе місце» інформаційного простору новим рупорам мітинговості, революційного та псевдореволюційного містицизму.

Матеріали першого, романтичного, періоду “становлення демократії” преси “єдино взятої” Волині, як правило, “грішили” патетикою, певну долю законного пафосу приділяючи й публікаціям, присвяченим національній духовній трійці — Т.Шевченкові, І.Франкові та Лесі Українці, тобто Кобзареві, Каменяреві та Співацці досвітніх вогнів. Після них (“за рейтингом популярності”) ішли живі дисиденти, живі класики, серед яких переважна більшість була комуністами, загальнонаціональні бонзи, місцеве начальство. «Нові імена в політиці» — таку назву мала, наприклад, новостворена рубрика в газеті “Народна трибуна” (1990—1996), де ім’я Франка зустрічаємо найперше і найчастіше.

Значна кількість публікацій, пов’язаних із його ім’ям, і в «газеті Луцької міської Ради народних депутатів» «Луцький замок» (1996—2000), яка прийшла на зміну «Народній трибуні», і редактор якої Олег Потурай в інтерв’ю Є.Хотимчука сказав, зокрема: «Пріоритет нашої газети один — життя обласного центру. В Луцьку конденсуються проблеми всієї Волині. Головні події відбуваються також тут. Писати є про що, від асфальтування вулиць до візитів керівників держави. Та ми не маємо наміру обмежуватися рамками свого полісу [...]. А якщо, власне, про пріоритети в тематичних напрямках, то коротко можна сказати так: події, міське господарство, люди, політика, історія. Окрім того — безліч усього іншого, що турбує, хвилює чи викликає зацікавлення [...]. На Волині завжди існувало дві журналістики — обласна і районна. Їх розділяла і розділяє прірва. Двадцять років я працюю в пресі, й за цей час ту прірву вдалося подолати лише кільком «районщикам», і то вони «впливали» на певній політичній хвилі»⁵.

Під епіграфом «Нам пора для України жить. (І. Франко)» виходив у світ і «незалежний громадсько-політичний часопис» «Земля і воля» (1998—1999), засновником якого було фермерське господарство Романа Пашкевича, редактором — Микола Панасюк. Ця «корінна» газета захищала сільську молодь, місцеву українськість, надавала свої сторінки фермерам, історії політичної думки, політичної практики, поезії, проблемі охорони здоров’я, церковному єднанню, якості автомобільних доріг, астрологічним прогнозам, Місяцю, врешті-решт.

Вірними «радянському» Франкові зоставалися й ліві часописи Волині 90-х років минулого століття. Занадто контрастні, щоб залишатися поміченими на ринку інформації області, вони були традиційно послідовними, опозиційними як до офіційної влади, так і до блоку демпреси, окремих представників якої демократичними можна назвати з теоретичною натяжкою.

Так, найхарактерніші матеріали про І.Франка вміщено в одній із найскладніших (враховуючи позови до суду та судові процеси) газет цієї групи — «волинській обласній правозахисній газеті «Справедливість» (1991—2000; перше число — 15 березня 1991р.). Ця виразно ліва, в хорошому значенні слова — реваншистська, газета почала виходити у світ у «нелегкі часи: значно знизився життєвий рівень народу, напівпорожніми, а то й порожніми стали прилавки магазинів, зросла злочинність, кількість правопорушень, проявів безгосподарності, зловживання службовим становищем». Газета обцяла стати на захист інтересів людей, відстоювати їхні права, закликала звертатися до редакції зі своїми болями і проблемами, розповідати про недоліки, правопорушення, про те, що їх хвилює. Серед публікацій у “Справедливості”, які можна занести до енциклопедії народного життя краю в період другого приходу капіталізму або у хрестоматію української журналістики кінця ХХ ст., є матеріал, присвячений І.Франкові, — «Патріотизм революціонера (до 140-річного ювілею Івана

⁵ Хотимчук Є. «Луцький замок» — нова міська газета: інтерв’ю з її редактором Олегом Потураєм // *Волинь*. — 1996. — 16 берез.

Яковича Франка)» (1996. — Ч. 34), де мовиться про соціалістичні симпатії Каменяра, наводяться також Шевченкові слова «Обнімімся ж, брати мої, молю вас, благаю». Якщо рухівські часописи до середини 90-х років перестали виходити у світ, то ліва преса Волині цього періоду більш життєстійка, функціональніша. Можна здійснити порівняльний аналіз існування і співіснування лівої та рухівської преси цього часопростору в контексті всього маргінального та глобального діапазону інформаційного простору, а також часописів інших правих чи правіших партій, серед яких і «Волинь. Акценти» (1993—1999)⁶, гаслом яких були Франкові слова «Нам пора для України жить». «Акценти» — можливо, найменше чотиристорінкове, стабільне, політично заангажоване видання Волині 1990-х: часопис волинської УРП, який підносив як гасло слова Лесі Українки: «Хто визволиться сам, той буде вільний, хто визволить кого, в неволю візьме»; «Вставай, хто живий, в кого думка повсталала!». Писав про Івана Франка і дайджест «Життя та думи української діаспори в світі» (1992—1993) — щоквартальний універсальний журнал про національно-культурне й соціальне життя українства в зарубіжжі, — редактор Сергій Леонтєв за участю: М.Дальний (Канада), П.Дорожанський (Франція), Н.Мисечко-Каркоць (США), М.Каркоць (США), І.Онуфрійчук (Канада), А.Семенюк (США), Г.Стецюк (Англія), Ю.Попек (Україна), він друкувався у Володимир-Волинській міжрайонній друкарні, а редакція перебувала в Луцьку. У його «Змісті» (1992. — Ч. 1) поряд із публікаціями «Літопис Волині» (Канада); «Сорок років корисної діяльності «Нові дні» (Канада); «Розмова з Богом»; «Остап Тарнавський»; «Мова про мову»; «Загомніли «Перемиські дзвони»; «За нашу майбутність» (поезія) (Англія); «Немає вже потреби «боротися» за визволення України, але не можна тій Україні шкодити», натрапляємо на матеріал «Пам'ятник Іванові Франкові в Міссіссага».

Чимало матеріалів, присвячених Лесі Українці, І.Франку, Т.Шевченку, знаходимо також у районних газетах Волині 1991—2000 рр., серед яких — «Наш край»⁷, «Селянське життя»⁸, «Наше життя»⁹, «Ратнівщина»¹⁰, «Шацький край»¹¹, «Полісся»¹². Ці районні газети періоду становлення демократії — динамічні, інформаційно та духовно насичені видання, назви рубрик яких нагадували назви матеріалів або теми та ідеї конференцій, симпозіумів тощо: «На педагогічні теми», «Поради до часу», «Листи читачів», «Ніхто не забутий, ніщо не забуте», «Село: соціальні проблеми». Ми, звичайно, далекі від претензій дати повну бібліографію пов'язаних з Іваном Франком публікацій у газетах задекларованого нами часу і простору, але все ж можемо констатувати, що творчість цих митців з ідеологічною метою намагалися заангажувати органи преси всіх внутрішньо-партійних груп-кланів та всіх окупаційних режимів на розглянутому нами часопросторі — польський, німецько-фашистський, радянсько-комуністичний, а також різні групи преси різних політсистем, як-от: *освітня, селянська, кооперативна, дитяча преса*, газети різних політично-економічних орієнтацій: *“ліві”, “праві”, “колаборантські”, “опозиційні”, “проурядові”, “незалежні”* тощо. Ім'я Івана Франка у пресі Волині 1917—2000 рр. згадується досить часто: у контексті публікації його творів у пресі, ювілейних дат, у загальнолітературних, політологічних, економічних статтях, а також як назви вулиць, колгоспів, слів-цитат із віршів Каменяра, взятих за гасла газетами різних суспільних груп.

⁶ Корецька К. «Волинь. Акценти» — новий часопис для волян // Народна трибуна. — 1993. — 19 трав.

⁷ Белов Г. Йдемо до 55-річчя // Наш край. — 1999. — 4 груд.; Нове обличчя «Нашого краю» // Вісник. — 2000. — 19 жовт.

⁸ Боячук П. Півстоліття «Селянського життя» // Волинь. — 1995. — 11 квіт.; Штинько В. Живи, районко! // Волинський вісник. — 1995. — 7 квіт.

⁹ Гей В. Творчий потенціал краю // Наше життя. — 1999. — 22 жовт.; 3 ювілеєм тебе, районко! // Наше життя. — 1999. — 22 жовт.; Нас вітають... Нам зичать... // Наше життя. — 1999. — 28 жовт. Хоменчук О. Свій шлях торували з районки // Наше життя. — 1999. — 1 трав.

¹⁰ 19 березня «Ратнівщині» — 55 // Ратнівщина. — 2000. — 18 берез.; Півень В. Сторінками газет минулих років // Ратнівщина. — 2000. — 18 берез.

¹¹ Грицюк В. На той час пресі було вільніше // Шацький край. — 2000. — 22 лип.

¹² Савончик В. Історія поколінь журналістської сім'ї «Полісся» // Полісся. — 1999. — 18 груд.